

Ю. Скрипник,
викладач кафедри іноземних мов
Запорізького державного медичного університету,
м. Запоріжжя
e-mail: yuliya.sergeevna.skripnik@gmail.com

ДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ ХВОРОБА В ЛАТИНСЬКОМУ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Протягом останніх 15 років тільки на території колишнього СНД вийшло близько семисот праць (кандидатські та докторські дисертації, монографії), так чи інакше присвячених дослідженню феноменів здоров'я та хвороби. В основному ці дослідження проводяться в рамках порівняльно-історичного мовознавства – досліджується об'єктивація концептів на матеріалі паремій, авторських текстів, словників, переважно це порівняння української чи російської мови та однієї з західноєвропейських.

Поняття як одна зі складових концепту є, на наш погляд, відправною точкою в його вивченні. Обумовлений зазвичай як одна з форм мислення і як результат «переходу від чуттєвого ступеня пізнання до абстрактного мислення» поняття «надає мисленню характер узагальненого відображення дійсності» [1; с. 87]. Таким чином, воно є «результатом узагальнення предметів якогось класу і уявного виділення самого цього класу за певною сукупністю загальних та відмінних для них ознак» [1; с. 91]. Нагадаємо, що фактуальна (понятійна) складова концепту включає:

- 1) повсякденне знання, втілене в мовних дефініціях;
- 2) елементи наукового знання і загальної ерудиції;
- 3) стереотипні та прототипичні структури.

Отже, ми маємо, по-перше, визначити ті комплекси ознак, які дозволили узагальнити «предмети» класу «хвороба», а по-друге, виявити існуючі між цими групами відмінності. [2; с. 30]

Концепт ХВОРОБА в латинській мові внаслідок існування багатьох різноманітних концепцій хвороби та здоров'я в античному суспільстві, постає досить неоднорідним, тому нами було вирішено розділити його на ряд субконцептів, досліджуючи кожен окремо. Ці субконцепти були обрані, зважаючи на сучасну актуальність – вони й понині використовуються в медичній латині а також на частотність використання в текстах. Ціцерон у Тускуланських бесідах щодо цього пише: «*Quo modo autem in corpore est morbus, est aegrotatio, est vitium, sic in animo. morbum appellant totius corporis corruptionem, aegrotationem morbum cum imbecillitate, vitium, cum partes corporis inter se dissident, ex quo pravitas membrorum, distortio, deformitas*» (Cic. Tusc. 4. 225-227) «Як у тілі живуть хвороби, захворювання, вади. Хворобою називається повний розлад роботи тіла; захворюванням - хвороба, супроводжувана знесиленням; а вада - це коли частини тіла не узгоджені між собою, тобто це пошкодження членів(тіла), зіпсованість, потворність».

Бачимо градацію від найбільшого до найменшого – *morbus* => *aegrotatio* => *vitium*. З цих трьох *morbus* - така хвороба, що захоплює все тіло, тобто найсильніша. Зупинимось і ми на такому визначенні, обравши для дослідження три субконцепти – MORBUS, AEGROTATIO та VITIUM.

Найбільш часто на позначення феномену хвороби в текстах античної доби використовується іменник *morbus*, і (m). Історична основа **morb-* етимологічно походить від кореня -*mor-* «померти», який, вірогідно, походить від праїндоевропейського кореня **mer-* «стиратися, зникати» (джерелом також вважають санскритське «*mrnati*» «той, який трощить, б'є» або. «*mrđh*» - «ворог, щось вороже». Лексема має досить великий семантичний діапазон, так іменик «*morbus*» має наступні значення «хвороба», «назва

хвороби» «конкретний випадок хвороби», «душевна недуга», «страждання», «пафос» (використовується в перекладі грецьких філософських текстів як синонім до *πάθος*), «слабкодухість», «провал», «недолік», «слабка сторона», «дефект», «сексуальне збочення». Прикметник «*morbidus*» (*morbus* + *idus*, a, um) має значення «хворий» «нездоровий», «інфікований» (за будовою – «той, що виглядає хворим), «такий, що викликає хворобу», а прикметник «*morbosus*» (*morbus* + *osus*, a, um) - схильний до хвороб, хворобливий, а також «хворобливо хтивий», «захоплений», «такий, що біситься через щось» (за будовою – насичений, наповнений хворобою). Серед дієслів знаходимо «*gemorbesco*» - знову захворювати, також на позначення поняття «хворіти» використовується багато парафраз зі словом «*morbus*» та дієсловами *in morbum incidere [cadere]*; *morbo [in morbum] implicari*; *affici morbo*; *morbo temptari*; *gravi morbo affectari*; *suscipere morbos*. [3; с. 510]

Для другого субконцепту, скориставшись російсько-латинським словником Дворецького, визначимо семантику ключового слова та його дериватів – прикметник *aeger*, *gra*, *grum*, який має наступні значення «хворий», «той, що перебуває в занепаді, засмучений», «болісний», «сумний», «нешасний», «пригнічений». Лексема походить від

праіндоєвропейського кореня **h₂eg-*, споріднена з дієсловами *agō* та *gerō*. Пізніше була

запозичена староанглійською мовою як «*acan*» та в англійській трансформувалася в «*ache*» зі значенням «страждати, боліти».

Коренева морфема «*aegr-*» також має наступні деривати: іменники *aegrīdōnia* - «печаль, скорбота»; «*aegrītūdo*» «недуга», «нездоров'я», «хвороба», «печаль, скорбота», «пригнічений настрій», «туга»; *aegrōr* – «хвороба», *aegrotatio* – «розлад здоров'я», «хворобливий стан, нездужання»; прикметником *aegrōtus*, a, um «хворий, стражденний», «засмучений, той, що похитнувся», «той, що нудиться, сумує»; дієсловами *aegrōto*, *are* – «бути хворим, хворіти», «занепасти, похитнутись»: *graviter aegrotare* (C) важко захворіти «впасти, прийти до занепаду» *boni mores aegrotant* (Pl), *aegrotat fama vacillans* (Lcr) добра слава похитнулася; *aegrēscō*, -, -, *ere* «занедужувати», «впадати в зневіру», «починати сумувати, засмучуватися», «посилюватися, погіршуватися»; прийменником *aegrē* «болісно, важко», «з незадоволенням, з досадою, неохоче», «ледь-ледь, насилу». Отже, бачимо, що центральним, стрижневим семантичним наповненням морфемі виступає значення «хворобливого стану», «нездужання», але достатньо частотним є і значення «страждання», «смуток» і, внаслідок когнітивного переосмислення, також і «зневіра», «небажання щось робити», «апатія». [4; с. 326]

Наступна лексична одиниця, широко розповсюджена на позначення хвороби – слово *vitium*, i (n), яке можна співвіднести з українським поняттям «вада» - це може означати те, свідомості латиномовного громадянина будь-яка хвороба – не просто загроза життю людини, це ще й певний дефект, порок, слабкість (*vitium corporis* – «вада тіла»); Історична основа походить від праіндоєвропейського слова **wi-tio-*, яке, в свою чергу, походить від кореня **wei-* «недолік, помилка, провина». Пізніше термін був запозичений старофранцузькою мовою приблизно в дванадцятому столітті в значенні «провина, дефект», причому також використовувався для номінації як тілесного, так і морального дефекту (сім смертних гріхів старофранцузькою називалися «*les set vices*»), пізніше (приблизно на початку XIII століття) був запозичений староанглійською мовою у вигляді кореня «*vīce*» - «порочний, такий, що має погані моральні якості». Цей концепт постає більш глибоким та філософським, аніж попередні, оскільки дозволяє нам поринути в специфічний римський світогляд та розуміння пороків та добродетелей, притаманних римлянину. Цікавим було б подальше дослідження концепту *VITIUM* як моральної світоглядної категорії в розрізі порівняльно-історичного мовознавства, оскільки *VITIUM*

як аксіологема увійшов у концептуальний простір держав Західної Європи. Завданням нашого дослідження є встановлення когнітивних ознак концепту в рамках дослідження концепту ХВОРОБА.

Отже, лексичні репрезентанти концепту VITIUM – іменники з кореневою морфемою *viti-* це наступні лексеми: іменник *vitium*, і п «фізичний порок, недолік, вада» *vitium corporis* (C), «дефект, псування, поломка, руйнування, тріщина» *vitium in parietibus aut in tecto* (C); «негативний вплив, шкідливий вплив» *vitium tempestatis et sentinae* (Cs); «незадовільність, слабкість» *vitium memoriae* (Q), *vitium metallorum*(O) – «металевий шлак», *vitium aeris* (V) – «погане повітря», *vitium facere* (C), *vitium capere* (O) – «пошкодитися, зруйнуватися, розвалитися», *in vitio esse* (C) – «бути дефектним, мати недоліки», *vitium castrorum* (Cs) – «несприятливе (невигідне) становище табору»; «порок, недуга, хвороба» *vitium intestinorum* (CC); *vitium mentis* (Q); «помилка, похибка, промах, омана» *vitium ineuntis adolescentiae* (C), *quod aetas vitium posuit, aetas auferet* (PS) – «промахи, властиві віку, з віком і проходять»; «провина» *meum est vitium* (C) – «це моя провина», *esse in vitio* (C) – «бути винним»; *alicui aliquid vitio dare (vertere)* (C) – «ставити кому-небудь що-небудь в провину», *vini vitio aliquid facere* (Pl) – «зробити що-небудь в п'яному вигляді»; *vitio fortunae* (C) – «в силу фатальної випадковості», *corpus onustum hesternis vitiis* (H) – «організм, засмучений вчорашніми надмірностями»; «несприятлива прикмета» (в ауспіціях), «помилка у встановленні прикмет» (в ауспіціях) *magistratus vitio creatus* (L, C) магістрат, обраний неправильно (не дивлячись на протипоказання ауспіцій), *vitio navigare* (C) – «відправитися в плавання, не дивлячись на несприятливі прогнози»; «моральний порок» *vitiis deditus* (C) – «відданий порокам», *vitia porocnistis* (C); «насильство» *vitium afferre (offerre, addere)* (Pl, Ter) – «вчинити насильство»; *vitiatio, onis f* «осквернення, розтління, розбещення» *vitiatio feminae* (Sen), «псування» *vitiatio aquarum* (Frontin); *vitiator, oris m* «розбещувач, звідник» *vitiator feminae* (Sen); *vitiositas, atis f* «порочність, зіпсованість» *vitiositas umoris* (Macr); *vitilena, ae f* звідниця; *vitilitigator, oris m* «сперечальник, крикун»; прикметники *vitiosus, a, um* «зіпсований неправильний пошкоджений, трухлявий багатий недоліками, поганий» *nux vitiosa* (Pl), *lex vitiosus* (C), *ilex vitiosus* (V), *orator vitiosus* (C); «хворий, виснажений, хворобливий» *corpus vitiosum* (H), *libido vitiosa* (H), «помилковий, неправильний або несхвальний» *aliquid vitioso nomine appellare* (C), «неправильно (всупереч ауспіціям) обраний» *consul vitiosus* (C); «неправильно проведений, недійсний» *suffragia vitiosa* (C); «порочний, розпусний» *vita vitiosa* (C); «гнітючий» *cuga vitiosa* (H); «нездоровий, шкідливий» *regiones vitiosae* (Vtr); *vitiabilis, e* «схильний до псування, тлінний» *natura vitiabilis* (Ap), «шкідливий» *malum vitiabile* (Eccl); *vitio, avi, itum, age* «заподіювати шкоду, пошкоджувати, засмучувати» *stomachus morbo vitiates* (Sen), «псувати» *vina vitiant* (H), «спотворювати, спотворює» *corpus curis* (O); *longis vitiari annis* (O); «заражати, отруювати» *vitiare auras* (O); «дратувати» *vitiare oculos* (O); «оскверняти, ганьбити перекручувати, спотворювати» *vitiare virginem* (Ter, Sen, T); «підробляти, фальсифікувати» *vitiare litteras* (L), *vitiare scripturas* (Dig); *vitiare pecunias* (Eutr); *vitiare memoriam* (L); «оголошувати несприятливим, нещасливим або недійсним» *vitiare auspiciam* (AG); *vitiare diem* (C), *vitiare comitiam* (C) та прислівник *vitiose* «неправильно, всупереч ауспіціям» *vitiose leges ferre* (C), «помилково» *vitiose concludere* (C), «в поганому (хворобливому) стані» *vitiose se habere* (C).

Список використаних джерел

1. Слышкин, Г. Г. Лингвокультурные концепты и метакоцепты: Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. : 10.02.19 [Текст] / Слышкин Геннадий Геннадьевич. - Волгоград : Волгоградский гос. ун-т, 2004. - б. - 36 с.
2. Скрипник Ю. С. Роль номена MORBUS в латинському лінгвокультурному просторі [Текст] / Ю. С. Скрипник // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – Вип. 51 – Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філол. – Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2015. – С. 510–515.
3. Скрипник Ю.С. Лексична репрезентація концепту «ХВОРОБА» в латинській мові [Текст] / Ю. С. Скрипник // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. – Вип. 47 – ВПЦ «Київський університет», 2014 – С. 326–334.

